

והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה בו, והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, והאיש שלם ההשגחה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו, ולא תסור ממנו אז כסורה ממי שלא ישכיל כלל, אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו בעת עסקו שכל בפעל, ואמנם הוא אז משיג בכח קרוב, והוא דומה בעת ההיא לסופר המהיר בשעה שאינו כותב, ויהיה מי שלא השכיל השם כלל כל עיקר, כמי שהוא בחשך ולא ראה אור כלל, כמו שבארנו באמרם ורשעים בחשך ידמו, ואשר השיג וכוונתו כלה על מושכלו, כמי שהוא באור השמש הבהיר, ואשר השיג והוא מתעסק, דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן, שלא תאיר בו השמש מפני העב המבדיל בינו ובינו, ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי ארך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו, יהיה עוצם הרעה. ואחר שהענין כן כבר סר הספק הגדול אשר הביא הפילוסופים, לשלול השגחת השם מכל איש ואיש מבני אדם, ולהשוות ביניהם ובין אישי מיני שאר בעלי חיים, והיתה ראיתם על זה מצאו החסידים והטובים רעות גדולות, והתבאר הסוד בזה, ואפילו לפי דעתם, ותהיה השגחת הש"י מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו, ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י בדרכים האמתיות ושמתו במה שהשיג, אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מן ממיני הרעות, כי הוא עם השם והשם עמו, אבל בהסיב מחשבתו מהשם, אשר הוא אז נבדל מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו, כי הענין המביא להשגחה ולהמלט מיד המקרה, הוא השפע ההוא השכלי, וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, או לא הגיע כלל לחסר ההוא הרע, ולזה אירע לשניהם מה שאירע, והנה התאמתה אצלי זאת האמונה ג"כ מדברי התורה, אמר ית' והסתרת פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנחנו סבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ואין ספק כי דין היחיד כדון הצבור. הנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה ויהיה מזומן ליאכל כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלהיו בקרבו לא יגע בו רע כל עקר, אמר הש"י אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלהיך, ואמר כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטוף, כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבר בו ההשגחה וימנעו ממנו הרעות כלם, אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, ואמר הסכן נא עמו ושלם, יאמר פנה אליו ותשלם מכל רע. התבונן בשיר של פגעים, תראה שהוא מספר ההשגחה הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הפוגעות, הכוללות והמיוחדות באיש אחד זולתי שאר בני אדם, לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו, לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, והגיע מספור השמירה מצער בני אדם, שאמר שאתה אילו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכך עד שיהרגו אלף הרוגים משמאלך ועשרת אלפים מימינך, לא יגע בך רע בשום פנים, אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים ההם שנהרגו ואתה בשלום, והוא אמרו יפול מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה, וסמך לו מה שסמך מן ההגנה והמחסה. ואח"כ נתן טעם לזאת השמירה הגדולה, ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי,

וכבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו, וכאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אח"כ. וכבר ידעת ההפרש שבין אוהב וחושק, כי הפלגת האהבה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב ההוא, הוא החשק. וכבר בארו הפילוסופים כי הכחות הגופניות בימי הבחורות ימנעו רוב מעלות המדות, כ"ש זאת המחשבה הזכה העולה ביד האדם משלמות המושכלות המביאות לחושק השם יתעלה, כי מן השקר שתעלה ביד האדם עם רתיחת הליחות הגופניות, כי כל אשר יחלשו כחות הגוף ותכבה אש התאוות, יחזק השכל וירבה אורו ותזך השגתו וישמח במה שהשיג, עד כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות, תוסיף ההשגחה ההיא תוספת עצומה, ותרבה השמחה בהשגחה ההיא והחשק למושג, עד שתפרד הנפש מן הגוף אז בעת ההנאה ההיא, ועל זה הענין רמזו החכמים במות משה אהרן ומרים, ששלשתם מתו בנשיקה, (ואמר) שאמרו וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה', מלמד שמת בנשיקה, וכן נאמר באהרן על פי ה' וימת שם, וכן במרים אמרו אף היא בנשיקה מתה אבל לא זכר בה על פי ה' להיותה אשה ואין טוב לזכור זה המשל בה, הכונה בשלשתן שמתו בענין הנאת ההשגחה ההיא מרוב החשק, ונמשכו החכמים ז"ל בזה המאמר על דרך מליצת השיר המפורסמת, שתקרא שם ההשגחה המגעת עם חזוק חשק הש"י, נשיקה, באמרו ישקני מנשיקות פיהו, וזה המין מן המיתה אשר הוא המלט מן המות ע"ד האמת, לא זכרו החכמים ז"ל שהגיעה רק למשה ואהרן ומרים, אבל שאר הנביאים והחסידים הם למטה מזה, אך כולם תחזק השגת שכלם עם המות, כמו שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, וישאר השכל ההוא אח"כ לנצח על ענין אחד, כי כבר הוסר המונע אשר היה מבדיל בינו ובין מושכלו בקצת העתים, ויעמוד בהנאה הגדולה ההיא, אשר אינה ממין הנאת הגוף, כמו שבארנו בחבורנו וביאר זולתנו לפנינו. ושים לבך להבין זה הפרק, והשתדל בכל יכלתך, להרבות העתים ההם אשר אתה בהם עם ה', או שאתה משתדל להגיע אליו, ולמעט העתים ההם אשר אתה בהם עם זולתו ובלתי משתדל להתקרב אליו, ובזאת ההישרה די לפי כוונת זה המאמר:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה

שמה תאמר והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו, דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר, כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים, אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא, הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים והמעשים אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקדוש ברוך הוא מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה, ומפני זה נאמר בנבואה שדין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו. +/השגת הראב"ד/ וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים ומעשה ידיהם. א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה, ואף על פי שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה, וכל זה איננו שוה. +

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ברכות פרק ט משנה ז

ואח"כ הביא ראייה שהעובר על אותם התקנות חייב עונש ויסורים לפי שהפר תורה, וזהו ענין אמרו הפרו תורתך עת לעשות לה'. אבל מי שמניח הכתוב כמו שהוא ומבארו ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך, יאמר, שכשנגזרת עת עונש ונקמה יבואו סבות לבני אדם שיפרו תורה כדי שתחול עליהם הגזירה כשהם חייבים, וענין זה ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו, כי נצא מזה לשאלת השכר והעונש. ואל תבקש ממני בענין שאנחנו עכשיו בו זולתי ביאור הדברים בלבד, כלומר ביאור פשטי הדברים, לפי שיש סתירות הרבה במקראות בענין זה, וכן במאמרי חכמים. אבל העיקר הוא שהקב"ה גומל לצדיקים ומעניש את הרשעים, וכל זה בצדק, שכן העיד על עצמו שהכל בצדק כי כל דרכיו משפט וכו'. ונקודת הצדק בזה אין כח באדם להשיגה, כמו שאין בכח השכל האנושי להשיג הקיף ידיעתו יתעלה, וכבר הודיענו יתעלה שאין בכח תבונתו להשיג חכמתו וצדקו בכל מה שעשה ויעשה והוא אמרו כי כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם. לכן סמוך על העיקר הזה ואל תטרוד עצמך לחקור בענין זה, לפי שכל מי שחקר בענין זה מאנשי אמונתו וזולתם לא השיג גדולות, אלא נשאר כמו שאומרים עליהם השלום צלל במים אדירים והעלה חרס בידו. ואם תראה בדברי המדברים בענין זה איזה דמיון והרצאת דבר מה שנדמה כראיה, ואינו כן, אלא אם תיטיב להתבונן אז יסור המסוה ויבואו הקושיות, ויחזור הדבר למה שאמרתי לך, ורק הפסדנו אריכות דברים וחבור ספרים. אבל דברי הפילוסופים המומחים בפילוסופיא בענין זה הוא דבר נפלא מאד ועמוק מאד, שצריך להקדמות רבות והכשרה בלמודים, ואיש משכיל יוכל להבין אותם הדברים ויתאים דבריהם עם אמרו יתעלה ויתרומם ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וכו' אות באות, ויסיק מדבריהם קרוב למה שאמרתי לך ביסוד זה או משהו יותר עמוק ודק העיון. ועוד נדבר על משהו מענין זה במסכת אבות, ונראה לך מקצת התאמת דברי גדולי הפילוסופים לדברי חכמים בכל הענינים, ואין מקום זה מתאים לדבר בו על הענין הזה, אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד.

רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה ד

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי. ואם לא הצליח עד כה או נהרג בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה והרי הוא ככל מלכי בית דוד השלמים הכשרים שמתו. ולא העמידו הקדוש ברוך הוא אלא לנסות בו רבים שנאמר ומן המשכילים יכשלו לצרופ בהן ולברר וללבן עד עת קץ כי עוד למועד. אף ישוע הנצרי שדמה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. וכי יש מכשול גדול מזה. שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצותן. וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכיו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד. כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.